

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ЗА ЧАСІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Андрій Селецький

Реферат

Стаття є спробою історико-філософського аналізу деяких тенденцій розвитку системи професійної підготовки кваліфікованих робітників України за часів незалежності.

Використовуючи філософський зміст поняття «тенденція» та застосувавши співвідносні категорії філософії (можливості і дійсності, необхідності та випадковості, історичного й логічного тощо), зроблено спробу виявити й проаналізувати сучасні тенденції професійно-технічної освіти.

Генезис системи професійної підготовки розглядається як діалектичний процес поступової втрати ознак минулого її набуття нових рис, зумовлених взаємодією об'єктивних та суб'єктивних чинників.

Встановлено, що гранично загальні, фундаментальні поняття філософії, які відображають істотні, закономірні зв'язки й відношення реальної дійсності та пізнання, сприяючи досягненню вищого рівня наукового узагальнення, забезпечують можливість всебічного розкриття й адекватного аналізу явищ та процесів цієї галузі освіти. Такий підхід допомагає, зокрема, подолати недоліки розгляду, властиві конкретним наукам, що можуть невиправдано звужувати контекст, перебільшувати описовість і недостатньо осягати проблеми, що й призводить до поверхових висновків.

Обґрунтовано, що застосування категоріального апарату філософії створює умови для виявлення об'єктивних тенденцій розвитку професійно-технічної освіти з огляду на ступінь їх важливості, динаміку, терміни дії, особливості перебігу, характер результатів і наслідків.

Доведено, що з урахуванням практичної спрямованості наукового аналізу застосування співвідносних категорій сприятиме культивуванню прогресивних, інноваційних тенденцій, згортанню або припиненню дії регресивних, небажаних чи шкідливих тенденцій.

Сформульовано висновок про те, що завдяки створенню специфічно стійкої організації процесу мислення й здатності до відтворення істотних властивостей явищ категорії філософії у їх сукупності є досконалим інструментом пізнання існуючих та прог-

нозування можливих тенденцій розвитку вітчизняної і світової освітніх систем.

***Ключові слова:** підготовка кваліфікованих робітників, професійно-технічна освіта, професійне навчання, тенденції, категорії філософії.*

Вступ. Серед широкого кола проблематики історико-педагогічного пізнання є чимало сюжетів, об'єктивний розгляд яких, враховуючи завдання модернізації освітньої галузі, потребує подолання обмежень конкретної науки і застосування до їх аналізу категорій філософії. З огляду на це перехід у філософську площину дослідницької діяльності з метою встановлення гносеологічних коренів певних процесів та явищ з історії і сьогодення професійної підготовки робітників в Україні зумовлює використання властивого філософії наукового інструментарію. Продуктивність такого звернення пояснюється тим, що за своєю природою філософія виконує особливу світоглядну та методологічну функції, що у повному обсязі не перебирають на себе ні окремі спеціальні науки, ані сукупність конкретно-наукового знання в цілому.

Вдаючись до такого твердження, зауважимо, що розширення горизонту й підвищення рівня наукового аналізу конкретного процесу у його генезисі вмотивоване не штучністю способу формулювання проблеми як філософської, а лише складністю, суперечливим характером перебігу, неоднозначністю змісту історичного явища або проблеми, розкриття яких потребує більшої конкретизації, визначеності та узагальнення поза рамками окремої наукової дисципліни.

Філософська оцінка явищ дає змогу уникнути перекручень у визначенні спрямованості дослідження, сприяє усуненню помилкового або свідомо кон'юнктурного зловживання окремими науковцями ілюстративно-описовою метою та неприпустимим захопленням відповідями на питання «як?» замість ретельних пошуків інколи незручних відповідей на глибинне запитання «чому?». Не є секретом, що деякі історики, економісти, соціологи, шукаючи неускладнених шляхів, обмежують своє завдання лише встановленням, описом фактів, перебігом подій тощо. В цьому разі ігнорування питання «чому?» дуже часто призводить до відмови від критичної оцінки соціальних та економічних явищ і, як результат, спрощеного, поверхового або навіть хибного висновку.

Саме тому виникає потреба звернутися до універсальних міждисциплінарних законів та властивого їм категоріального апарату, якими завжди оперувала філософська думка.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У науковій літературі відображені різні аспекти сучасних тенденцій розвитку професійної освіти та навчання: соціально-економічні й політичні умови створення системи професійно-технічної освіти (В. Баранов, О. Веселов, Н. Глазунова, В. Злобіна, Є. Осовський, М. Пузанов, Г. Терещенко); базові засади функціонування системи професійної підготовки робітників (С. Батишев, В. Болотов, О. Веселов, В. Головінов, Т. Ломакіна); перебіг і характерні риси різних етапів її розвитку (О. Аніщенко, В. Гайдукевич, В. Зайчук, Н. Іванцова, А. Каплун, О. Коханко, І. Лікарчук, О. Падун, О. Щербак); проблеми пошуку шляхів реформування й модернізації галузі, в тому числі процеси трансформації професійної освіти і навчання (Т. Десятов, А. Криклій, Н. Ничкало, В. Радкевич, О. Сухомлинська, Д. Табачник); філософські основи й концептуальні засади розвитку безперервної освіти та її окремих ланок (В. Андрущенко, І. Бичко, М. Євтух, Ю. Зінковський, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, М. Михальченко, А. Новіков, В. Ткаченко).

Постановка проблеми. Беручи до уваги складність проблем і суперечливість перебігу багатьох процесів у сфері підготовки кваліфікованих робітників, вважаємо доцільним застосувати співвідносні філософські категорії до аналізу тенденцій розвитку професійно-технічної освіти України за часів її незалежності.

Пристаючи до розв'язання цього завдання, варто пам'ятати, що розгляд проблем історичної науки крізь призму філософських понять і категорій зумовлює певну специфіку алгоритму пошуку, уж шляхів їх вирішення. Іншими словами, спроба аналізу явища засобами філософії як науки потребує використання певного арсеналу категорій, понять та законів, що тісно пов'язані між собою і впливають одне з одного. Тому для оптимізації цієї розвідки використаємо лише істотні й неопосередковані категорії. Серед них найбільш важливими, такими, що найкраще можуть охарактеризувати тенденції розвитку професійної підготовки, є категорії можливості і дійсності, необхідності та випадковості. Зміст останніх допоможуть розкрити категорії закону, сутності, явища, причинно-сті, статистичні й динамічні закономірності та низка інших категорій і понять, які можуть поглибити сприйняття сформульованої проблеми і до яких ми будемо звертатися в разі необхідності.

Виклад основного матеріалу. Насамперед визначимось з понятійним апаратом. У цьому зв'язку загальнонаукове значення поняття «тенденція» (від лат. *tendo* – спрямовую, прямую; пізньолат. *tendentia* – спрямованість) не викликає у наш час неоднозначного розуміння і тлумачиться словниками іншомовних слів та інших довідникових видань як напрям розвитку чого-небудь, спрямованість розвитку будь-якого явища або процесу [1; 2; 4].

У суспільно-економічному житті, суспільствознавстві тенденції слугують формою прояву законів та закономірностей суспільного розвитку. Їхньою особливістю є те, що в одному й тому самому явищі можуть бути властивими різні і навіть проти-лежні тенденції.

Наступною посилкою філософська наука вважає можливість існування подібних тенденцій розвитку у подібних або споріднених за походженням системах.

Нарешті, одним із важливих завдань як історичного, так і структурно-функціонального аналізу будь-якого об'єкта, що розвивається, є з'ясування, обґрунтування й виділення головної, пануючої тенденції. Виходячи з цього, основою осягнення провідних тенденцій об'єкта, явища або процесу виступає з'ясування діалектики можливості та дійсності, необхідності й випадковості [3; 4].

Співвідносні філософські категорії можливості і дійсності характеризують два основні шаблі в становленні й розвитку предмета або явища. У цьому співвідношенні можливість виражається наявністю умов виникнення предмета, а дійсність виражає об'єктивно існуючий предмет як результат реалізації деякої можливості, в широкому сенсі – сукупність усіх реалізованих можливостей. Процес переростання можливості у дійсність у нашому вивченні має вигляд свідомої людської діяльності, а також відкриває шлях до можливостей наступного, більш високого рівня. На реалізацію тієї чи іншої можливості впливає не тільки певний спектр різноспрямованих інтересів людей, груп, класів, партій, а й, звичайно, дія економічних законів, ступінь економічної спроможності та рівень соціального розвитку суспільства. Чисельна міра можливості виражається за допомогою вірогідності.

Таким чином, коли у суспільному житті виникають різні можливості, то й різні за спрямуванням співтовариства людей як свідомі активні істоти здійснюють вибір тих із них, що найбільше відповідають їхнім особистим або корпоративним потребам, інтересам, ціннісним установкам, і діють відповідно до цього вибору, перетворюючи можливість на дійсність.

Сукупність умов виникнення, існування й розвитку характеризує категорія необхідності. Ця категорія конкретизує уявлення про характер явища, виражає різні аспекти, типи зв'язків, ступінь його детермінованості. У нашій розвідці необхідність визначає спосіб перетворення можливості на дійсність, за яким у визначеному об'єкті на дійсність перетворюється тільки одна можливість.

Під випадковістю філософська наука розуміє відображення в основному зовнішніх, неістотних, нестійких, одноразових зв'язків дійсності, результат перехрещення незалежних причинних процесів,

подій. Щодо предмета нашого дослідження випадковість – це спосіб перетворення можливості на дійсність, при якому в даному об'єкті за визначених умов є кілька різних можливостей, що можуть перетворитися на дійсність, але реалізується тільки одна з них.

Випадковість також причинно-зумовлена, як і необхідність, але відрізняється від неї певною специфікою. Вона виникає в результаті дії віддалених, нерегулярних, тимчасових, незначних, дрібних причин або одночасного впливу комплексу складних причин і характеризується неоднозначністю, невизначеністю свого перебігу. Однаковий комплекс причин може зумовлювати необхідні процеси на одному структурному рівні, в одній системі зв'язків й одночасно спричиняти випадковості на іншому рівні або в іншій системі зв'язків.

Залежно від ступеня детермінованості, причин виникнення, форм прояву, структури і характеру дії, а також практичного визначення головних та другорядних тенденцій розвитку професійної підготовки ця пара категорій поділяється на об'єктивні і суб'єктивні, істотні й неістотні, за мірою фундаментальності, складності – внутрішні і зовнішні, сприятливі й несприятливі тощо.

Важливим посиленням серед наведених характеристик є те, що у реальній дійсності необхідність і випадковість ніколи не існують у «чистому» вигляді, а кожне явище містить як необхідні, так і випадкові моменти у їх взаємопроникненні.

Закінчуючи розгляд деяких філософських підходів, зауважи-мо, що наукове розроблення історії професійно-технічної освіти після набуття незалежності України крізь призму дії співвідносних філософських категорій допоможе неупередженому дослідникові сформулювати адекватні висновки та відповіді на низку важливих запитань. Чому одні тенденції розвитку галузі опинилися основними, інші – другорядними та, незважаючи на свою очевидну привабливість і безперечні переваги, не розвинулись у провідні або зникли з арсеналу можливих альтернатив? За яких об'єктивних та суб'єктивних причин гальмується позитивна динаміка трансформаційних перетворень, уособлена в суперечливому вирі взаємодії і боротьби тенденцій? Чому за наявності умов та можливостей прогресивного розвитку у певних проміжках часу перемагають другорядні чи навіть регресивні тенденції? Чи може бути продуктивним суб'єктивне коригування тенденцій або штучне створення уявних напрямів розвитку? Чому свідомо діяльність людей, спрямована на прискорення прогресивних та демонтаж залишкових чи шкідливих тенденцій розвитку галузі не дає сьогодні бажаних результатів?

Отже, звернімося до аналізу безпосередніх подій. Після проголошення незалежності наша держава стала на шлях створення

національної системи освіти, основу якої складають положення Конституції та Закони України.

У висвітленні перебігу даного етапу професійної підготовки робітників зупинимося на визначенні його головних тенденцій.

Професійно-технічна освіта незалежної України як споріднена форма минулої системи зберегла чимало ознак радянської системи підготовки робітничих кадрів. Проте процес подальшого розвитку системи характеризувався поступовою втратою ознак минулого та набуттям нових рис, що зумовлювалися соціально-економічними і політичними процесами, які відбувалися в країні після набуття незалежності.

Серед специфічних факторів політичного, економічного й соціального життя, що зумовили появу нових тенденцій розвитку системи професійно-технічної освіти України, були: зміна типу економіки; реструктуризація народного господарства; формування ринку робочої сили; вироблення нових уявлень про кваліфікацію; очікувані високі темпи впровадження науково-технологічної революції у виробництво; виникнення елементів нового інформаційного простору.

У 1996 р. в Україні було прийнято Конституцію, яка проголосила нові політичні, соціальні та економічні цінності, що, у свою чергу, сприяло переглядові основних засад і цілей функціонування системи підготовки робітничих кадрів.

Після проголошення державної незалежності принципово нову роль у державотворчих процесах почали відігравати регіони нашої держави, куди перемістилися основні процеси соціального та економічного життя, що й створило необхідність перерозподілу функцій між центром та регіонами в управлінні цими процесами.

Освіта в Україні з перших днів незалежності потребувала перебудови у безперервну систему освітніх ланок, при здійсненні якої повинна змінитися й система підготовки робітників.

Зміна ролі та місця підприємств в економічних процесах країни спричинила втрату ними стимулів як до укладання угод із закладами профтехосвіти, так і до самостійної організації професійного навчання.

Для подальшого розгляду зупинимося на стійких системоутворюючих ознаках, що зумовлювалися тенденціями розвитку, успадкованими від радянської системи підготовки робітничих кадрів. Ці базові ознаки, впливаючи зі сфери необхідних атрибутів соціалістичної системи господарювання, визначали головні тенденції всієї галузі підготовки кваліфікованих робітників в Україні як складовій частині СРСР. Заміна державних трудових резервів системою професійно-технічної освіти, а також фундаментальні

засади подальшого функціонування цієї системи зумовлювалися екстенсивним типом розвитку економіки Радянського Союзу, низьким рівнем продуктивності праці в народногосподарському комплексі і, як наслідок, прогресуючою потребою у великій кількості робітників різної кваліфікації. Забезпечуючи кількісний характер свого розвитку, держава спрямовувала необґрунтовано значні сили, засоби й ресурси на підготовку робітничих кадрів у завищених обсягах. Проголошувані партійними з'їздами завдання інтенсифікації виробництва, перетворення науки на продуктивну силу суспільства тощо, уособлюючи вектор необхідного, не потрапляли у системне практичне розроблення, а лише поповнювали пропагандистський арсенал відповідними моментів ідеологічно забарвленими гаслами.

Отже, головними тенденціями розвитку радянської системи професійно-технічної освіти були такі: великі кількісні параметри, що виявлялися у значному збільшенні закладів освіти, які готували кваліфікованих робітників; непомірне зростання учнівського контингенту цих закладів; існування розгалуженої мережі допоміжних установ та організацій, які забезпечували їхню життєдіяльність; невинувато часта зміна структури системи професійно-технічної освіти; використання цієї системи у якості інструменту ідеологічного впливу на підростаюче покоління; малоефективне експериментування зі змістом освітньої діяльності; централізоване визначення змісту освіти, розроблення навчальних планів, програм та підручників; спрямованість підготовки робітничих кадрів на задоволення потреб економіки адміністративно-господарського типу, переобтяженої потребами військово-промислового комплексу; переважання адміністративно-командних методів, громіздкість та максимальна уніфікованість управління; запровадження системи тотального контролю; функціональна звуженість на нижчому рівні управління і – як кінцевий результат – недостатня якість підготовки кваліфікованих робітників.

До цього треба додати негативні наслідки тенденцій, властивих тодішній політично підпорядкованій та ідеологічно спрямованій системі підготовки робітників, що свідчили про декларативність цілей професійно-технічної освіти, виявлялися у відсутності опти-мального поєднання загальноосвітньої та професійної підготовки, культивували незадовільний економічний механізм життєдіяльності системи, а це, в результаті, не додавало престижності й авторитету професійно-технічній освіті серед населення.

Випадковими треба вважати наслідки втрати деяких позитивних напрацювань системи підготовки робітничих кадрів, що склалася і діяла в період радянської доби. До них можна цілком

слушно зарахувати системний характер підходів до методичного та матеріально-технічного забезпечення професійно-технічної освіти; підготовки і перепідготовки інженерно-педагогічних кадрів; роботи з базовими підприємствами; запровадження окремих елементів «нового механізму господарювання»; програмно-цільовий характер управління; розширення прав керівників професійно-технічних училищ в управлінні закладом освіти тощо.

Таким чином, довготривалу здатність до самозбереження регресивних тенденцій розвитку системи пояснюємо економічною скрутою перехідного періоду, виключною стійкістю властивої радянській добі тенденції до адміністрування та забезпечення кількісних результатів позаекономічними методами господарювання, відсутністю досвіду демократичних перетворень в управлінні будь-якими процесами як в економічному, так і у суспільно-політичному житті країни.

Є очевидним й те, що культивування нових тенденцій розвитку створювало загрозу існуванню старої розподільчої системи, а значить – особистим матеріальним статкам певного управлінського прошарку, що у дещо пристосованому вигляді залишався на керівних позиціях у державі.

Саме за цих обставин довгоочікуваний Закон України «Про професійно-технічну освіту», що вперше на законодавчому рівні мав регламентувати основні напрями функціонування системи, лише зафіксував її стан на час прийняття. Уособлюючи суперечливий характер діалектичного взаємопроникнення необхідного та дійсного, цей законодавчий акт не спромігся виконати в необхідному обсязі функцію нормативно-правового регулятора суспільних відносин у сфері підготовки кваліфікованих робітників з урахуванням довгострокової перспективи її розвитку. До того ж, не було концептуально прогнотовано напрями розв'язання проблем професійно-технічної освіти на тлі тенденцій світового економічного, гуманітарного і освітнього процесів. Поза правовим полем Закону опинилася неформальна система професійної освіти і навчання, відчутним залишалася недостатнє засвоєння міжнародного досвіду подібного законотворення. А законодавче закріплення застарілих, центристських тенденцій в управлінні системою, невизначеність інституту соціального партнерства, спрощення методологічних підходів до практики реформування разом з поверховим опрацюванням інноваційного вектора підготовки та гнучкості її форм потребують сьогодні невідкладного законодавчого коригування.

Виходячи із завдання розвитку необхідних тенденцій сучасної профтехосвіти, треба змінити наявне у нормативно-правовій базі галузі обмеження функцій і цілей, структури й змісту підготов-

ки, а також зафіксувати нові вимоги до якості освіти і навчання. Законодавчого закріплення потребує категоріальна вірогідність та можливість розвитку підготовки кваліфікованих робітників як частини безперервної освіти, спрямованої на подолання бар'єрів між освітніми ланками шляхом інтеграції загальної, технічної й професійної гілок, створення відкритих і гнучких освітніх структур, врахування еволюції професій та характеру праці, а також можливості забезпечення зростаючих особистісних потреб людини.

Перейдемо до аналізу нових тенденцій розвитку системи підготовки кваліфікованих робітників, що зумовлювалися взаємодією складного комплексу загальноосвітніх тенденцій і процесів, специфікою їхнього генезису в умовах перехідного етапу української економіки, політичною атмосферою та соціальним кліматом нашої держави за часів незалежності.

Важкий стан економіки, руйнація промислових зв'язків і виробництва на теренах України разом з об'єктивними вимогами світового вектора розвитку на забезпечення якісних показників спричинили виникнення тенденції до кількісного скорочення мережі професійно-технічних закладів освіти. Кількість ПТУ з 1251 у 1991 р. зменшилася до 965 у 2001 р. і в 2012 р. складала приблизно 990 навчальних закладів.

Похідною від зазначеної виявилася тенденція до зменшення учнівського контингенту: у 1991 р. загальна кількість учнів ПТНЗ складала 648,4 тис., а у 2001 р. вона скоротилася до 512,3 тис., у 2012 р. цей показник становив трохи більше 400 тис. учнів та слухачів.

Зрозуміло, що така тенденція визначала падіння загальної кількості підготовлених (випущених) кваліфікованих робітників, що зменшилася з 338,1 тис. у 1991 р., до 278,8 тис. у 2001 р. та 182 тис. у 2012 р.

Водночас зауважимо, що до економічних факторів, які спричинили таке скорочення, треба додати наслідки не тільки певних демографічних процесів, а й результати випадкового фактора у діяльності людей, що полягали у площині суб'єктивної недооцінки керівними органами державної влади ролі професійно-технічної освіти у піднесенні економіки, відсутності науково обґрунтованого прогнозування потреб у робітничих кадрах, корупційних діянь деяких відповідальних працівників з перерозподілу нерухомості та матеріально-технічної бази галузі.

Проте ознак стійкості набуває позитивна тенденція до кількісного зростання професійно-технічних навчальних закладів нового типу: з 1991 р. по 2001 р. кількість вищих професійних училищ і центрів професійної освіти зросла з 49 до 117 закладів, а у 2012 р. мережа закладів налічувала 185 вищих професійних училищ та 60 центрів професійно-технічної освіти.

Ці дані свідчать про відмирання тенденції до абсолютизації однотипних організаційно-педагогічних форм навчання та розвиток продуктивної тенденції до урізноманітнення професійно-технічних закладів освіти.

Окремо зупинимося на об'єктивній тенденції до спеціалізації та перепрофілювання закладів освіти, що готують кваліфікованих робітників. Не викликає жодних сумнівів ефективність таких організаційно-педагогічних форм щодо досягнення кінцевого результату якості освіти. Однак за функціонування в умовах реалій економіки перехідного типу ця тенденція гальмується комплексом супутньої економічної скрути, структурних й управлінських негараздів та реагує заходами протидії до загроз руйнації. Йдеться про застосування багатопрофільності й надання платних «кон'юнк - турних» освітніх послуг з метою забезпечення виживання училищ.

Через негативні наслідки означеної тенденції, а також за відсутності науково обгрунтованого механізму прогнозування потреб у підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації робітників поглиблюється випадкова тенденції до дисбалансу між ринком освітніх послуг та ринком праці, що у кінцевому результаті призводить до розбалансування всієї структури трудових ресурсів як за секторами економіки, так і за номенклатурою професій. Певна провина галузі професійної підготовки полягає у сприянні збільшенню прошарку безробітних. Кожного року, на жаль, повторюється ситуація з надлишковою підготовкою у ПТНЗ робітників окремих спеціальностей (перукарі, бармени, офіціанти та ін.), що, у свою чергу, спричиняє позбавлення можливості працевлаштування 15% випускників системи.

Наступною новою тенденцією розвитку системи професійно-технічної освіти є залучення її потенціалу до здійснення державної політики зайнятості населення.

Відомо, що Україна вже кілька разів за роки незалежності переживала серйозний економічний спад. Вперше – на початку 90-х рр. минулого століття, коли відбувався перехід до ринкової економіки. Спад призвів до появи перших безробітних, офіційна кількість яких у 2000 р. складала 2 млн 707 тис. осіб. Наслідками світової фінансово-економічної кризи 2008 р., що негативно позначилася на економіці та ринку праці нашої держави, стало чергове збільшення офіційно зареєстрованих безробітних до 906,1 тис. осіб та наявність приблизно півмільйона осіб цієї кате-горії населення у 2012 р. За даними аналітиків, реальна кількість безробітних в Україні в найближчій перспективі не тільки не зменшиться, а й зростатиме. Тому застосування та вдосконалення мережі навчальних закладів профтехосвіти для здійснення пере-

підготовки безробітних в сучасних умовах є одним з основних заходів активної політики зайнятості, інструментом реалізації державних програм у галузі економічних реформ та інноваційного розвитку, складовою системи збереження й розвитку трудових ресурсів, елементом кадрового менеджменту підприємств, дієвим засобом відновлення професійного розвитку незайнятих громадян, способом збереження їхнього психічного й духовного здоров'я.

Так, у 2001 р. державною службою зайнятості для навчання безробітних за робітничими професіями на договірній основі було використано навчально-матеріальну базу 518-ти ПТНЗ. Загальне збільшення направлених на навчання безробітних складало : у 2001 р. – 147 тис. осіб, у 2010 р. – 203,3 тис., у 2012 р. цей показник становив вже 221,1 тис. осіб. Рівень працевлаштування безробітних після проходження навчання поступово збільшувався з 56,1% у 2001 р. до 85,9% у 2010 р., сягнувши 83% у 2012 р.

Об'єктивною тенденцією розвитку системи професійної підготовки робітничих кадрів є децентралізація управління цією галуззю освіти і навчання. Закономірність такого пріоритету серед інших неврегульованих напрямів реформування зумовлена не тільки зміною економічних умов функціонування сфери підготовки кваліфікованих робітників, а й демократизацією всіх надбудовних інституцій держави. Внаслідок поступового зламу властивої минулій добі адміністративно-командної системи управління, регіоналізації економічного і соціально-політичного життя виникає потреба вивільнення центральних органів влади від зайвих функцій та переформатування рівнів управлінського впливу. Нову роль у цих процесах починають відігравати обласна законодавча та виконавча влада, органи місцевого самоврядування, громадські організації, а також інституційні утворення соціального партнерства.

Необхідною тенденцією розвитку системи професійно-технічної освіти в нових соціально-економічних умовах стала позитивна динаміка й збільшення кількісних параметрів навчання кваліфікованих робітників на виробництві. Ця форма підготовки виробничого персоналу нині разом з послабленням наслідків кризових явищ у суспільстві забезпечує чимало соціальних функцій.

З точки зору завдань безпосереднього виробництва розвиток даної тенденції сприяє підвищенню якості працівників, формуванню в них високого професіоналізму, зростанню продуктивності праці і на цій основі – досягненню головної мети будь-якого виробництва – забезпеченню сталого розвитку підприємства та покращенню його економічних показників.

Відображаючи справжню потребу виробництва у здатності до швидких змін, перетворення навчання на елемент технологічної

підготовки підприємства до випуску нового товару, ця тенденція дає змогу забезпечити інтенсивний, диференційований та коротко-терміновий характер навчання; реалізувати діяльнісний підхід до навчального процесу; приєднатися до безперервної професійної освіти; отримати рівень фахової підготовки, що відповідатиме вимогам конкретного робочого місця. Вектор цієї тенденції стає особливо зрозумілим з урахуванням зміни вимог роботодавців до рівня підготовки виробничого персоналу, який, по суті, зумовлює якість кінцевої продукції виробництва.

Висновки та пропозиції щодо подальших розвідок. Обсяг статті дає змогу зупинитися лише на деяких тенденціях розвитку системи професійної підготовки робітників та в найбільш загальному вигляді окреслити її сучасний стан. Поза розглядом залишається ще чимало тенденцій галузі. Серед них: перебіг загальних тенденцій розвитку освіти у системі професійної підготовки робітничих кадрів; національні особливості євроінтеграційних процесів у професійній освіті та навчанні; зміни у внутрішньому ринку праці і його впливи на розвиток сфери підготовки кваліфікованих робітників; тенденції й напрями міжнародної діяльності закладів професійно-технічної освіти; подальше з'ясування основного, другорядного, можливого, дійсного, необхідного й випадкового у генезисі системи професійної підготовки.

Підсумовуючи викладене, сформулюємо деякі висновки з урахуванням сучасних потреб модернізації професійно-технічної галузі освіти:

1. Тенденції розвитку сучасної системи професійної підготовки робітників треба аналізувати за допомогою категоріального апарату сучасної філософської науки. Такий підхід сприяє досягненню вищих щаблів узагальнення й подоланню недоліків розгляду, властивих конкретним наукам, що можуть страждати невинуватою звуженістю контексту, перебільшеною описовістю та недостатньою глибиною вивчення проблеми, що, у свою чергу, призводить до поверхових висновків.

2. Застосування співвідносних категорій філософії як гранично фундаментальних понять, які відображають істотні, закономірні зв'язки й відносини, допомагає встановленню об'єктивних тенденцій розвитку профтехосвіти з огляду на ступінь їх важливості, динаміку, тривалість у часі, особливості перебігу, характер результатів і наслідків.

3. З огляду на практичну спрямованість результатів наукового аналізу співвідносні категорії сприяють культивуванню прогресивних, інноваційних тенденцій та згортанню або припиненню дії регресивних, небажаних чи шкідливих тенденцій.

4. Завдяки створенню специфічно стійкої організації процесу мислення та здатності до відтворення істотних властивостей явищ, порівняльні категорії філософії виступають досконалим інструментом пізнання наявних та прогнозування можливих тенденцій розвитку вітчизняної і світової освітніх систем.

Література

1. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних сполучень / уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.; Словник іншомовних слів: 10 000 слів / уклад. С. М. Морозов та ін. – К.: Наук. думка, 2000. – 680 с.; Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К.: УРЕ, 1985. – 966 с.

2. Тенденція / Словник іншомов. слів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovopectia.org.ua/36/53410/249093.html>.

3. Философская энциклопедия / под. ред. Ф. В. Константинова. – В 5 т. – М.: Сов. энциклопедия, 1960–1970.

4. Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л. Ф. Ильичев и др. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.

Реферат

ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНО- ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ ВО ВРЕМЕНА НЕЗАВИСИМОСТИ УКРАИНЫ Андрей

Селецкий

Статья является попыткой историко-философского анализа некоторых тенденций развития системы профессиональной подготовки квалифицированных рабочих Украины за время независимости.

Используя философское содержание понятия «тенденция» и применив соотносительные категории философии (возможности и действительности, необходимости и случайности, исторического и логического и др.), предпринята попытка выявить и проанализировать современные тенденции профессионально-технического образования.

Генезис системы профессиональной подготовки рассматривается как диалектический процесс постепенной утраты присущих признаков прошлого и приобретения новых черт, обусловленных взаимодействием объективных и субъективных факторов.

Установлено, что предельно общие, фундаментальные понятия философии, которые отражают наиболее существенные, закономерные связи и отношения реальной действительности и познания, способствуя достижению высшей ступени научного обобщения, обеспечивают возможность всестороннего раскрытия

и адекватного анализа явлений и процессов, которые происходят сейчас внутри этой отрасли образования. Такой подход обеспечивает, в частности, преодоление недостатков рассмотрения, присущего частным наукам, которые могут страдать неоправданной узостью контекста, преувеличенной описательностью и недостаточной глубиной постижения проблемы, что, в свою очередь, приводит к поверхностным выводам.

Обосновано, что применение категориального аппарата философии создает условия для выявления объективных признаков тенденций развития профтехобразования с учетом степени их важности, динамики, длительности во времени, особенностей протекания, характер результатов и последствий.

Доказано, что с учетом практической направленности научного анализа применение соотносительных категорий будет способствовать культивированию прогрессивных, инновационных тенденций, свертыванию или прекращению действия регрессивных, нежелательных или вредных тенденций.

Сформулирован вывод о том, что благодаря созданию специфически устойчивой организации процесса мышления и способности к воспроизводству наиболее существенных свойств явлений, категории философии в их совокупности являются совершенным инструментом познания существующих и прогнозирования возможных тенденций развития отечественной и мировой образовательных систем.

***Ключевые слова:** подготовка квалифицированных рабочих, профессионально-техническое образование, профессиональное обучение, тенденция, категории философии.*

Abstract

HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF TRENDS OF VOCATIONAL AND TECHNICAL EDUCATION SINCE INDEPENDENCE OF UKRAINE

Andriy Seletsky

Ph.D. in History, Head of the Laboratory for industry-based vocational training. Institute of Vocational Education under the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

The article is an attempt of historical and philosophical analysis of some trends concerning development of skilled workers vocational training in Ukraine since its independence.

Using the philosophical definition of the concept "trend" and applying comparable categories of Philosophy (possibility and reality, necessity and chance, historical and logical, etc.) attempt is made to identify and analyze current trends in vocational education.

The genesis of vocational training system is considered as a dialectical process of gradual loss of evidence of the past and acquisition of new stipulated by interaction of objective and subjective factors.

It is established that very common, fundamental concepts of philosophy, reflecting significant, natural links and the relations of reality and knowledge, contributing to the achievement of a higher level of scientific analysis, make it possible to fully reveal and adequately analyze phenomena and processes of this education sector. This approach helps, in particular, to overcome shortcomings inherent in particular sciences which may unduly narrow the context, exaggerate description and insufficiently comprehend the problems, which in turn lead to superficial conclusions.

It is grounded that the use of categorical philosophy apparatus creates conditions for the establishment of objective evidence of trends in development of vocational education taking into consideration their importance degree, dynamics, duration term, course of events peculiarities, nature of the outcomes and impacts.

The author proves that considering practical focus of scientific analysis of correlative categories application will facilitate the cultivation of progressive, innovative trends, curtailing or suspending the operation of regressive, unwanted or harmful tendencies.

The author formulates the conclusion that due to creating specifically sustainable organization of thinking process and ability to reproduce essential properties of phenomena for philosophical category in their entirety is the ultimate instrument for cognition of existing tendencies and prediction of possible trends in the development of national and international educational systems.

Key words: *skilled workers training, vocational education, vocational training, trends, philosophical categories.*

References

1. *Pustovit L. O.* Slovnyk inshomovnykh sliv: 23 000 sliv ta terminologichnykh spoluchen (Foreign words dictionary: 23 000 words and terminological combinations). – Kyiv, 2000. – 1018 p.; Morozov S.M. Slovnyk inshomovnykh sliv: 10 000 sliv (Foreign words dictionary: 10 000 words). – Kyiv, 2000. – 680 p.; Melnychuk O.S. Slovnyk inshomovnykh sliv (Foreign words dictionary). – Kyiv, 1985. – 966 p.
2. Tendentsiya//Slovnyk inshomovnykh sliv (Tendency. Foreign words dictionary). [Electronic source], <http://slovopedia.org.ua/36/53410/249093.html>.
3. *Konstantinova F. V.* Filosofskaya entsiklopediya (Philosophic encyclopedia). – Moscow, 1960–1970.
4. *Ilichev L. F.* Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar (Philosophic encyclopedic dictionary). – Moscow, 1983. – 840 p.